

SÜZLEKNEŇ TÖZELEŞE

1. Süzlektä baş süzlär, şul cömlädän süzyasağıç komponent, ike komponentli tezmä häm defis aşa yazılğan parlı süzlär dä, üzlärenä qarağan material belän bergä süzlek mäqaläsen täşkil itälär. Tuli şäkeldä süzlek mäqaläse, baş süz sıyfatında tatarça yäki inglizçä süz kilüwenä qarap, törle tärtiptä terkälgän tübändäge öleşlärden ğibarät: baş süz, basım, transkripsiyä, grammatik, stilistik tamğalar, baş süzneñ mäğnäläre häm alarnıñ tärcemäse, ill'ustrativ misallar häm alarnıñ tärcemäse, şaqmaqtañ soñ kilä torğan tezmä süzlär, rombtan soñ terkälgän totırqlı ğibarälär, mäqal'äytemnär häm alarnıñ turıdan-turı yäki yaqınça tärcemäläre:

ber 1. *num.* one; 2. *a* a, a certain; (*yalğız*) alone; (*şul uq*) the same □ ~ **aylıq** monthly; ~ **atnalıq** weekly; ~ **qoçaq** armful, bundle; ~ **könlek** daily; ~ **mäl** some time; ~ **mälne** once, once upon a time, at one time; ~ **çemetem** pinch; ~ **yarım** one and a half; ~ **yäşlek** year-old ◇ ~ **digän** excellent; A1 [eiwun], A № 1 Am.

duçar bulırğa *v* be subjected to; (*qurqımç*) be exposed to; face; get into; undergo; *qıyınlıqlarğa* ~ face difficulties <...>

ray- *the first component of a compound word, mainly Russian loans in the meaning of attributive district; raybaşqarma district executive committee; rayüzäk district centre; capital of the district (or region)*

horse [hɔ:s] 1. *n* at, yıldı; 2. *v* atqa me-närgä; (atqa) atlanıp barırğa □ ~ **around coll.** mäs kilergä, ıǵı-zıǵı kilergä, şawlarğa ◇ **dark (or black)** ~ şikle keşe

2. Grammatik, stilistik h.b. tamğalar, şartlı qısqartılmalar süzlekneñ ike öleşendä dä inglizçä birelde. Tarmaq terminologiyäsenä bähle tamğalar süzneñ mäğnäsen bilgele ber tarmaqqa mönäsäbättä açu möhim dip tabılğan oçraqlarda ğına qullandı.

artış 1. *n bot.* juniper; 2. *a* made of juniper, cut from juniper

as I *n zoo.* ermine

saz II *n mus.* saz, sahz

oasis [əʊ'eisis] *n (pl. oases)* oasis

pink [pɪŋk] 1. *n* 1) *bot.* qanäfer <...>

removable [rɪ'mu:vəbl] *a* küçerelmäle, küçermä; şudırmalı, şudırma

3. Baş süz sıyfatında terkälgän tatar süzlärenä basım bilgese soñğı icekkä töşmägän oçraqlarda ğına quyıldı; yazılışı ber bulıp, ayırma basım quyılışında ğına bulğan bemiçä oçraq ta isäpkä alındı. İngliz süzlärenen basımı transkripsiyädä kürsätelde:

ärka *n arch;* ~ *aşa ütärgä* pass through the arch

arqá 1. *n* back <...>

átlas *n geogr* atlas

atlás *n text.* satin; ~ *kün* satin skin; ~ *yurğan* satin blanket (coverlet)

balá-çağa *n* *collec.* kiddies *pl.*; small children *pl.*

hárxáldá *intrd.* in any case; anyway

kárta *n* 1) map; (*din*gez) chart <...>

qartá *n* (*küşäwçe xaywannarda: aşqazanınıñ alğı öleşe*) front of the stomach (*of the ruminants*); large intestine

ingenuity [ˌɪndʒɪˈnju(:)ɪti] *n* ostalıq, tapqırılıq, ziräklek

thoroughly [ˈθɒrəli] *adv.* tulusınça, bötenläy

4. Süzlekneñ häm tatarça, häm inglizçä öleşlärendäge barlıq baş süzlär, şulay uq şaqmaq häm romb bilgelärennän soñ kilä torğan tezmä süzlär, totırılıq ğıbarälär, mäqal'-äytemnär – qalın şrift belän, grammatik, stilistik tamğalar h.b.ş. qısqartmalar, misallar, tügäräk cäyälär eçendä süzneñ mäğnäsen şärexläw oçraqları – kursiv belän, ä tärceemälär ğädäti şrift belän ğämäl-däge tatarça häm inglizçä alfavit tärtibendä bireldelär. Tatar xärefläre häm awazlarınıñ latin grafikasında qullanılğan täñgälläre ayırım tablitsada kürsätelde.

ğazap *n* torment; pain; suffering
□ ~ **kürergä** (**çigärgä**) suffer, toil; take pains

dürtle *n* (*bilge*) four (*out of five – at school*); *Läylä tärceemä öçen ~ alğan* Leila has got four for the translation

yefäk 1. *n* silk; ~ *tuqu fabrikası* silk-mill; 2. *a* silk, silky □ ~ **kebek** silky; ~ **kübäläge** silkworm ◇ ~ **kebek buldı** ≈ he has become as meek (mild) as a lamb; he has grown as supple as a glove

nursery garden [ˈnɜ:səri ˈgɑ:dn] *n* pitomnik (*üsemlek üsterü yäki xaywan ürçettü urını*)

say [seɪ] 1. *v* (*said*) 1) äytergä, söylärgä; *they ~, it is said ...* dip äytälär; 2) yattan söylärgä; deklamatsiyälärgä; *to*

~ *one's lesson* dāresne yattan söylärgä; 3) kürsätergä; *the clock ~s five minutes after twelve* säğät berençe biş minutnı kürsätä □ ~ **over** qabatlarğa ◇ **I ~!** *Am. ~!* qara(ğız) äle!, tıñla(ğız) äle!; **you don't ~ (so)!** kitsänä!, bulmas!; **you said it coll.** näq menä şulay; 2. *n* 1) fikere, süz; *let him have his ~* aña fikeren äytergä irek biregez; 2) abruy, avtoritet

5. Sinonimnar, süzneñ törle leksik variantları, leksik mäğnägä iyä grammatik formaları qalın şrift belän üz urınlarında birelde, mäğnäläre tärceemä aşa açıldı; kiräk dip tapqanda, vokabula sıfatındağı süz *see* 'qarağız', *see also* 'şulay uq qarağız' iskärmäläre belän töp süzgä yäki anıñ sinonimına cibärelde:

ğäcit *n* *coll.* *see* **gazeta**

ğäwhär *n* 1) pearls *pl.*; 2) precious stone; 3) *poss. poet.* **ğäwhärem** my darling, beloved; my dearest

can *n* 1) soul; (*keşe*) person; 2) *poss.* **canım** a) (*endäşü*) my soul, dear, sweetheart, darling; honey; b) (*qanägätsezlek belän*) my dear friend (*negative*); 3) *fig. (tormış)* life □ ~ **başına** per head, per capita; ~ **isäben alu** general census of the population ◇ ~ **azıǵı** spiritual food <...>

isäp I *n* 1) (*miqdar*) quantity; 2) (*tärtip*) number; 3) *sprt.* score; 4) (*isäpläw*) calculation; computation; (*yaqınça*) estimate; 5) account; 6) **isäbenä, isäpkä** *dat.* at the expense of, on account of; 7) **isäptä** *loc.* (*yaxşı*) stand well; be in good repute; (*naçar*) be in bad repute □ **isäpkä alırğa** a) (*san*) count up; b) (*ıǵtibar*) take into account ◇ **isäbe dā** (*xisabı da*) **yuq**; **isäbe kürenmi** multitudes (*of*); countless <...>

Mrs. [ˈmisɪz] *see* **mistress**

par II [pa:] *n* *see* **paragraph**

6. Ber ük süzneñ törle süz törkemenä qarağan mäğnäläre noqtalı qalın ğäräp

sifrları, ä törle mägnäläre, ğädi şrift qullanıp, cäyäle ğäräp sifrlarınnan soñ birelde. Süz formalarınñ, şulay uq şaqmaq, rombtan soñ kilgän tezmä süzlär, totırqlı ğıbarälärneñ mägnäläre alfavit tärtibendä cäyäle ingliz xärefläre (a, b, c ...) aşa birelde:

ğäskäri 1. a) 1) military; 2) military, soldierly; army, troop *attr.*; ~ *berläşmä* troop formation; military unit; 2. *n* soldier; warrior *poet.*; see also **yawgir** □ ~ **bulmağan** civil; ~ **bulmağannar** *pl.* the civilians

ik-çik *n* *collec.* end; limit ◇ **ige dä yuq, çige dä yuq** there is no end to *smth.*; **ige-çige bulmasqa** a) (*oçı-qırıyı yuq*) no end in sight; there is no end to it; b) (*ğäyät küp, isäpsez*) a lot; countless; **ige-çige kürenmı** there seems to be no end to *smth*

mustard [ˈmʌstəd] *n* 1) gorçitsa; 2) *attr.* gorçitsa ...ı; ~ *oil* gorçitsa mayı ◇ **to be keen as** ~ eşkä birelergä

nod [nɒd] 1. *n* selkü, qağu; *to give smth. the* ~ xuplarğa, yaraqlı dip tabarğa; 2. *v* çayqarğa ◇ **Homer sometimes nods** dürt ayaqlı at ta abına

7. Süzlek mäqaläsendä şaqmaq (□) bilgesennän soñ berençe süz prinsıbı belän absol'ut alfavit tärtibendä tezmä süzlär, şulay uq komponentları totırqlı bälängän süz-tezmälär, alarınñ tärjemäläre kiterelde. Süzlekneñ inglizçä-tatarça öleşendä alfavit tärtibe qatğıy saqlanmadı, töp iğtibar tezmä süz yäki totırqlı ğıbaräneñ kiñräk qullanılğan komponentına häm anıñ mägnäsenä yünältelde:

bala *n* child; baby; kid □ **balağa uzarğa** become pregnant; conceive; ~ **qarawçı** nurse; baby sitter; **balanıñ balası** grandchild

imän 1. *n* oaq; 2. *a* oak □ ~ **çikläwege** acorn; ~ **barmaq** forefinger, index finger

reckon [ˈrɛkən] *v* *mainly spoken* 1) ... dip uylarğa; 2) isäpläp çığarırga; 3) *Br* isäpläşergä; *he is to be* ~ *ed with* anıñ belän isäpläşergä kiräk □ ~ **with** isäpkä alırga; ~ **without** isäpkä almasqa

then [ðen] 1. *adv.* 1) ul waqıtta, ul çaqta; *he was a little boy* ~ ul çaqta bala ide ul; 2) annarı, annan soñ, soñınnan, beraz waqıttan soñ; 3) alay bulğaç, alaysa; 2. *n* ul waqıt, ul çaq; 3. *a* xan zamanındağı, ul waqıttağı □ **by** ~ bu waqıtqa qadär; **since** ~ bu waqıttan soñ

8. Sostavında baş süz berençe bulıp kilgän ayırım totırqlı tezmälär, frazeologik ğıbarälär, mäqal' -äytemnär absol'ut alfavit tärtibendä süzlek mäqaläse axırında romb (◇) bilgesennän soñ urnaştırıldı. Mägnäsenä qarap, başqaça terkälgän oçraqta, frazeologik ğıbarä komponentlarınnan berençe bulıp torğan süz mäqaläsenä cibärelde. Süzlekneñ inglizçä-tatarça öleşendä bu qağidä qatğıy saqlanmadı:

aña *pron. dat. of ul*; him, her, at him, at her, to him, to her; (*äyber, xaywan tur*) it, at it; to him, to her, to it ◇ ~ **diñgez tubıqtan** *lit.* the sea is just knee-deep for him; ≈ he doesn't care; he couldn't care less

diñgez *n* sea □ ~ **buyı** seashore, beach; ~ **qıslası** shrimp; ~ **mäçese** sea bear, fur-seal ◇ **aña** ~ **tubıqtan** see **aña**

çitkerergä *v* 1) bring (*to*), reduce (*to*); drive (*into*); *şuşı xälğä* ~ bring to such a state; 2) (*eşne beterergä*) complete; *eşne axırına qadär* ~ complete the work <...> ◇ **yulı qayan bulsa da bulsın, tik Qazanğa iltep çitkersen** see **yul**

yul *n* 1) road, way; 2) *dir., fig.* direction, course; 3) line; lower-case; *yul xärefe* small letter; 4) stripe; 5) *fig.* way, means; method □ ~ **açarğa** *dir., fig.* clear the way; ~ **birergä** *dir., fig.* step aside, stand aside; make way for *smb.* <...> ◇ **yulı qayan bulsa da bulsın, tik**

Qazanğa iltep citkersen *lit.* no matter where the road lies, it should bring to Kazan

cloven [ˈkləʊvn] 1. *past p* cleave; 2. a ikegä ayırılğan; ayırı, ike ayırılı, quş; ~ *hoof* ayırı toyaq ◇ **to show the ~ hoof (foot)** usal xoliq kürsätergä

9. Terkälgän süz yäki totırılıq ğibarä turı häm küçerelmä mäğnälärdä qullanılğan oçraqta şaqmaqta soñ – anıñ turı mäğnäse, ä romb tamğasınan soñ küçerelmä mäğnäse birelde, siräk kenä oçraqlarda tiyeşe qısqartılmalar belän (*dir.* ‘turı mäğnäädä’, *fig.* ‘küçerelmä mäğnäädä’), qabatlanusız, ber genä mär-täbä kiterelde:

qarmaq *n* 1) fish-hook; 2) fishing rod □ ~ **sabı** [fishing] rod; ~ **salırğa** (*balıq totarğa*) cast the line, put a line out ◇ **qarmaqqa qabarğa (elägergä)** *dir., fig.* take the bait; fall for the bait; swallow a gudgeon; ~ **salırğa** a) try to get *smb.* hooked; bait, tease; b) (*saqlıq belän nürsäner açılıqlarğa omtılırğa*) take (make) soundings; put out feelers

A, a I [ə], [et] *n ingliz alfavitınıñ berençe xärefe* □ **from A to Z** A xärefennän Ya xärefenä qadär ◇ **from A to Z** baştan axırına qadär

engulf [ɪnˈɡʌlf] *v* 1) üzeñä tartırğa, cälep itärgä; nıq qızıqtırırğa, tä’sir itärgä; 2) *fig.* kümärgä, küp eş yöklärä

10. Misallarda, totırılıq tezmälärdä üzeneñ töp formasında kilgändä, baş süz, ber yäki ike komponentlı buluğa qaramastan, ber til’da (~) bilgese belän alıştırıldı. Başqa oçraqlarda, ike xärefle süzlärne dä kertep, baş süz tulı şäkeldä birelde:

bäyräm *n* holiday; (*yal*) holidays *pl.*; (*tantana*) celebration; ~ *belän qotlarğa (täbrik itärgä)* congratulate on the holiday □ ~ **aldı** holiday, pre-holiday; ~ **itärgä**

celebrate ◇ **bäyrämegez qotlı bulsın!** best wishes of the season!

duçar itärgä *v* subject to, expose to; *cäzağa* ~ punish; impose a penalty (*upon*); *üzeñne üzeñ ülemgä* ~ expose *oneself* to death; *tänqıytkä* ~ subject *smb.* to criticism

köç-xäl 1. *n collec.* physical strength; power; 2. *adv.* see **köçkä** ◇ ~ **belän** with difficulty, hardly

öy *n* (*yort*) house; (*ğäilä uçağı*) home; *öydä yatarğa* stick at home □ **öy iyäse** *myth.* brownie; house-spirit; **öy qıyığı** eaves *pl.*; **öy tuyı** house-warming [party]; **öy çikertkäse** cricket ◇ **öy tawığı** stay-at-home

several [ˈsevɹəl] 1. a 1) bemiçä; ~ *people* bemiçä keşe; 2) ayırım, üz; *each has his (her)* ~ *ideal* härkemneñ üz idealı; 2. *n* bemiqadär, küpmeder san

if [ɪf] 1. *conj.* ...sa, äğär ...sa, äğär dä ...sa; 2. *n* şart ◇ **if ifs and ans were pots and pans** «dır»nı çäçkängä ille yıl di, haman da tişelmägän, di

11. Şaqmaqta soñ baş süz sıyfatında qullanılğan bemiçä komponentlı yalğızlıq isem, töp formada kilgändä, berençe komponentınıñ baş xärefen genä qaldırıp qısqartıldı:

qorban I *n* 1) *dir., fig.* sacrifice; (*ziyan kürüçe*) victim; 2) *ethn.* sacrificial animal sacrificial □ **Q. bəyräme** Kurban Bayram; Festival of Sacrifice; **Q. ğäyete** see **Q. bəyräme**; ~ **itärgä** sacrifice

poçot *n* honour; of honour □ **«P. bilgese» ordeni** Badge of Honour

bachelor II [ˈbætʃələ] *n* bakalavr (*ğilmi dərəcə*) ◇ **B. of Arts** sängät bakalavır; **B. of Education** pedagogika bakalavır; **B. of Science** fän bakalavır; **B.’s Degree** bakalavr (*ğilmi dərəcə*); ~ **girl** möstäqıyl’ yaşawçe yalğız qız

prime [praɪm] 1. *n* 1) çäçäk atu, çäçäklänü; *in the ~ of life* çäçäk atqan

çağında; 2) iñ äybät öleş; tös; 2. a 1) baş; 2) nigezle, töple; 3) başlanğıç, berençe, iñ berençe, baştağı; ~ *cause* berençe säbäp □ **P. Minister** prem'yer-ministr ◇ **the ~ of the year** yaz

12. Tatarça mäqal'-äytem yäki frazeologik ğibarädän soñ quylğan yaqınça tigezlek (≈) bilgese ğibaräneñ ingliz telendä yaqınça tängäle yäki tärce-mäse birelgänlegen añlata. Aña qadär, mömkin yäki kiräk dip tabılğan oçraqlarda, üz tamğası belän (*lit.* 'süzgä-süz') ğibaräneñ ingliz telenä turıdan-turı tärce-mäse dä birelde:

ağaç 1. *n* 1) tree; (*material*) wood, wooden; woody; 2) *fig.* block head; 2. a 1) wooden; made of wood; 2) *fig.* frozen; immobilized, motionless; stiff □ ~ **ağızu** timber-rafting; ~ **äzerläw** (*material*) timber cutting, (*utın*) logging; ~ **spirtı** wood alcohol, methanol; ~ **töbe** stump, stub; ~ **eşkärtü** wood working ◇ ~ **awız** a) mumbler, milksop; b) boor; ~ **atqa atlandırırğa** *lit.* put *smb.* on a wooden horse; ≈ trick *smb.*; ~ **atqa atlanıp qalırğa** *lit.* be left seated on a wooden horse; ≈ be tricked; get nothing

wolf [**wolf**] *n* büre ◇ ~ **in sheep's clothing** *lit.* sarıq tiresen borkängän büre

13. Omonimnar ayırım mäqalälärdä qalın rim sıfrları belän terkälde:

bäpkä I 1. *n* 1) (*qaz, ürdäk balası*) duckling, gosling; nestling; 2) **bäpkäm (bäpçegem)** *endear.* my little one; my baby (*an affectionate way of addressing smb., especially one's child*); 2. a (*qaz, ürdäk*) under the age of a year; ~ *qaz* gosling

bäpkä II *n* (*peçän öyeme*) haycock, haystack

bäpkä III *n* *tech.* rafter, joist

sallow I ['sæləu] *n* *bot.* tal, öyänke

sallow II ['sæləu] 1. a sarğılt, awırılı (*bit töse tur.*); 2. v 1) sarılatırğa; 2) sarğayırğa

14. Süzneñ yaqın bulğan mäğnaläre ber-bersennän – öter belän, yırağraq bulğannarı noqtalı öter belän ayırıldı:

ixtıyac *n* want; needs *pl.*

kereşergä v begin, start; take up, set to, get down to

predicament [pri'dikəmənt] *n* 1) qıyın xäl, qomaçaw, çitenlek; *what a ~!* ükeneç!; 2) *log.* kategoriyä

thereby ['ðeə'baɪ] *adv.* 1) dimäk, şulay itep, şul räweşçä; 2) säbäple, ...lektän, ... uñayı belän, ... arqasında

15. Süztezmälärdä bersen berse alıştıra alırlıq süzlär, sinonimnar – tügäräk, ä fakul'tativ, yağni qullanılışı irekle bulğannarı şaqmaq cäyälärdä kürsätelde:

kenäri *n* canary [bird]

nışlätergä v how to treat *smb.* (*smth.*); what to do with □ **nışlätäseñ** [**bit**] *inde intrd.* there is nothing to be done; it can't be helped

thought [θɔ:t] *n* 1) fiker, uy; *to collect* (*compose*) *one's ~s* böten zihenne tuplarğa; 2) niyät, isäp; 3) qayğırtu, iğtibar; *to take, show ~ for smb.* qayğırtırğa, iğtibar birergä, qayğırtuçanlıq kürsätergä

16. İngliz telendä ekvivalentı bulmağan tatar süzläre tasvirlaw yulı belän tärce-mä itelde, tekstta kursiv belän birelde. Ayırım oçraqta transliteratsiyäläw usulı da qullanıldı:

quray *n* 1) *ethn.* quray, kuray, flute (*Tatar national musical instrument in the form of a long open endblown flute with two to seven fingerholes*); ~ *uynarğa* play the quray; 2) dried plant stem; dry bulrush; 3) *bot.* saltwort; angelica ◇ [**keşe**] **qurayına biyergä** see **qubız**

päri *n* *myth.* 1) peri; 2) demon, devil □ ~ **aqbaşı** *bot.* milfoil; ~ **üläne** melilot, sweet clover ◇ ~ **butağan** it's the devil's work; ~ **tuıy** a) whirlwind; b) *coll.* assemblage, medley

taqmaq *n* taqmaq (*Tatar*), chastooshka (*Russian*) (*two or fourline folk verse, usually sung in a lively manner*)

17. Tatarça isemneñ, ayırata izafâ sositavında kilgändä, ingliz telenä sıyfat bularaq tärcemä itelü mömkinlege isäpkä alındı.

duslıq *n* 1) friendship; friendly; ~ *mönsabätläre* friendly relations <...>

sarımsaq *n* garlic; garlicky; of garlic; ~ *täme* garlicky flavor

18. Tatar fiğile süzlekneñ ike öleşendä dä *-ırğa* infinitiv formasında birelde, ingliz telenä, *to* kisäkçäsen töşerep qaldı-

rıp, şulay uq infinitiv belän tärcemä itelde. Şulay da, süzlekneñ inglizçä-tatarça öleşendä bu qağidä misallarda häm totırılıqlı ğibarälärdä qatğıy saqlanmadı:

sörergä I *v* plough, till

üksergä *v* sob

object II [əb'ɟɛkt] *v* qarşı kilergä (*to, against*)

renovate ['renəʊveɪt] *v* torğızırğa, yañadan torğızırğa

emerge [i'mə:dʒ] *v* kilep çığarğa, barlıqqa kilergä, päydä bulırğa; belenergä, açılırğa ◊ **to** ~ **unscathed** ≈ sudan qorı çığarğa